
Kyrkomötet Gudstjänstutskottets betänkande 2011:7

Församlingskyrkan som gudstjänstrum

Sammanfattning

I detta betänkande behandlas en motion som föreslår att en handlingsplan gällande utveckling av kyrkan som gudstjänstrum ska tas fram. Gudstjänstutskottet konstaterar att synen på gudstjänstrummen och deras betydelse förändrats hos de antikvariska myndigheterna. På nationell nivå är det tydligt att Svenska kyrkan och myndigheterna i stort delar samma grundläggande syn på frågorna. Även om detta ännu inte slagit igenom på alla håll lokalt, menar utskottet att det nu inte finns behov av någon särskild handlingsplan och föreslår därför kyrkomötet att avslå motionen.

Utskottets förslag till kyrkomötesbeslut

Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2011:46.

Motionens förslag

Motion 2011:46 av Sven-E Kragh, Församlingskyrkan som gudstjänstrum

Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att till 2013 ta fram en handlingsplan tillsammans med stiftens gällande utveckling av kyrkan som gudstjänstrum samt att lämna lägesrapport om detta arbete till kyrkomötet 2012.

Bakgrund

Motionären föreslår att kyrkostyrelsen får i uppdrag att tillsammans med stiftens ta fram en handlingsplan gällande utvecklingen av kyrkan som gudstjänstrum. Han hänvisar till svårigheter som församlingar mött när man velat ta bort några kyrkbänkar eller på andra sätt förändra ett kyrkorum.

Kulturminneslagen

I Sverige har kyrkorna mycket länge ägt ett starkt skydd i egenskap av att vara kulturarv. Dagens kulturminneslag bygger på lagar och förordningar med hävd från 1600-talet.

Kulturhistoriska värden i kyrkobyggnader, kyrktomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser är skyddade enligt bestämmelserna i 4 kap. Kulturminneslagen. Enligt dessa ska kyrkobyggnader, kyrktomter och begravningsplatser vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas och deras utseende och karaktär inte förvanskas.

Kyrkobyggnader som är uppförda före utgången av år 1939 får inte på något väsentligt sätt ändras utan tillstånd från länsstyrelsen. Tillstånd behövs alltid för dessa kyrkor för ombyggnad och för andra ingrepp i eller ändring av exteriör och interiör. Motsvarande skydd finns också för vissa kyrkor byggda efter 1939.

Det faktum att kyrkorna skyddas av lagen är ett uttryck för att de anses ha ett högt kulturhistoriskt värde. Det är inte endast kvalitativa, estetiska eller historiska egenskaper som tillmätts värde, utan också symboliska, icke-materiella och sällsynta företeelser.

Inför relationsändringen år 2000 diskuterade Svenska kyrkan och RAÄ vad kulturminneslagen innebär för förvaltningen av kyrkobyggnader. Man enades om principer för vården av det kyrkliga kulturarvet, som publicerades första gången 1996 i 1993 års kyrkobyggnadsutrednings betänkande *Fädernas kyrka – och framtidens*. Principerna har aldrig formellt antagits men återges ofta i samband med frågor om det kyrkliga kulturarvet. Principerna innebär bland annat att i avvägningen mellan de kulturantikvariska aspekterna och församlingens önskemål bör de pastorala skälen vägas in och beslut fattas utifrån en helhetssyn.

Myndigheternas kulturarvsarbete

Myndigheternas ambitioner med kulturarvsarbetet är inte bara att arvet ska bevaras utan också att det ska användas och utvecklas. Detta framgår i en rad officiella dokument.

I 2009 års kulturpolitiska proposition *Tid för kultur* (2009:10/3) föreslogs nya kulturpolitiska mål. Målen är ”att kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska prägla samhällets utveckling.” I motiveringen sägs bland annat att det är ”angeläget att verka för att människor i ökad utsträckning har möjlighet att ta del av, använda och vidareutveckla kulturarvet”. Målen antogs av riksdagen den 16 december 2009.

I regeringens skrivelse till riksdagen *Kyrkoantikvariska frågor* (2008/09:220) framgår att det kyrkliga kulturarvet är ett ”levande kulturarv som genom århundradena fortlöpande har använts och alltjämt används för samma ändamål. ... Det är av stor betydelse att detta gemensamma kulturarv bevaras, brukas och är tillgängligt för dagens och kommande generationer.” Skrivelsen bifölls av riksdagen den 25 november 2009.

I propositionen till 2010 års statsbudget skriver regeringen, angående den statliga kyrkoantikvariska ersättningen:

Utgångspunkten för den framtida ersättningen bör vara att Svenska kyrkan, inom ramen för gällande bestämmelser, ska ges ökande möjligheter att disponera över de kyrkliga kulturminnena i enlighet med församlingarnas behov och att riktlinjer för en diversifierad användning av kyrkobyggnaderna är av särskild betydelse.

I RAÄs strategi och vision 2010–2013 *Tänka i tid* konstateras att det offentliga kulturarvsarbetet har förändrats från en inriktning med tonvikt på den fysiska kulturminnesvärden till dagens helhetssyn på kulturarvet som en resurs i samhällsutvecklingen. Vidare sägs att

ett breddat kulturarvsperspektiv har växt fram, där kulturarvets betydelse för människor står i centrum och där kulturarvet på ett bredare plan kan ses som en tillgång i samhällsutvecklingen. Det innebär ett förhållningssätt där bevarande och utveckling inte står i motsättning till varandra, utan ses som sammanhängande delar i kulturarvsarbetet.

Svenska kyrkans kulturarvsarbete

Svenska kyrkan på nationell nivå ansluter sig i sitt kulturarvsarbete till det nationella kulturpolitiska målet att kulturarvet ska bevaras, användas och utvecklas.

För Svenska kyrkan är det angeläget att framhålla att kulturarvet är mångfaldigt, föränderligt och betydelsebärande och att det säger något väsentligt om människors liv. Delaktigheten i och tolkningen av kulturarvet är en uppgift för alla. Begreppen berika, utveckla och levandegöra fångar den vitala och nyskapande process som människans förhållande till kulturarv i grunden innebär.

Vidare konstateras att

I Svenska kyrkans yttrande till regeringen över förslag till nationellt genomförande av UNESCO:s konvention om skydd av det immateriella kulturarvet uttrycks hållningen, att kulturarv är fenomen i ständig förändring och att förvaltning av kulturarv snarare handlar om att hantera förändring än om bevarande i sig. I yttrandet betonar Svenska kyrkan vikten av delaktighet i kulturarvsarbetet; att kulturarvet skapas av och används av människor, vilka också har rätten att definiera vad som är kulturarv och har rätt att vara aktiva och ha inflytande över dess förvaltning.

Alltså, ett kulturarv som inte förändras, som förblir statiskt, går emot ambitionen att hålla det kyrkliga kulturarvet levande.

I Svenska kyrkans redovisning presenteras också tanken på att tillsammans med andra berörda instanser ta fram en *Strategi för användning och förvaltning av det kyrkliga kulturarvet i förändrat samhälle och kyrka* (sid. 26). I strategin ingår att kyrkobyggnaderna i framtiden inte ska användas mindre, utan mer, för olika former av gudstjänster liksom för olika former av annan verksamhet. Det handlar därmed om mångbruk, att bredda användningen av kyrkorna och göra dem angelägna och tillgängliga för fler grupper och individer i samhället. Kyrkobyggnaderna kommer att behöva utvecklas för förnyelse av gudstjänsterna, men också för andra viktiga ändamål. I de samtal som Svenska kyrkans nationella nivå för med Kulturdepartementet och RAÄ råder det konsensus om att detta är nödvändigt för att det kyrkliga kulturarvet i framtiden ska kunna bevaras, användas och utvecklas och vara angeläget och tillgängligt för alla.

Samverkan mellan Svenska kyrkan och de antikvariska myndigheterna

Såväl på nationell som på regional nivå finns samrådsgrupper mellan Svenska kyrkan och de antikvariska myndigheterna. Vid nästa möte i den nationella samrådsgruppen kommer också kulturdepartementet att vara representerat och på dagordningen står bland annat framtidsfrågor och förnyelsen av den kyrkoantikvariska ersättningen från 2015.

Varje höst sker samråd med länsstyrelser, läns museer och RAÄ. På tjänstemannanivå sker löpande kontakter med departementet och RAÄ. Bruket och utvecklingen av kyrkorna är prioriterad fråga i de samtalen.

Den centrala samrådsgruppen inbjuder varje vår de regionala samrådsgrupperna till en konferens om det kyrkliga kulturarvet. I maj 2012 är Västerås stift värd för konferensen, vars teman då är framtida förvaltning, strukturutredningen samt ideellt arbete.

Ett förslag till reviderade villkor och allmänna råd för kyrkoantikvarisk ersättning ska föredras för kyrkostyrelsen och remitteras till stift, länsstyrelser och RAÄ under hösten.

En forsknings- och utvecklingsansökan har lämnats till RAÄ för projektet *Gamla kyrkor – Nya värden. Bruk och förvaltning av kyrkor i förändrat samhälle*.

Utskottets överväganden

Utskottets förslag: Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2011:46.

Gudstjänstutskottet konstaterar att erfarenheterna av kontakter med de antikvariska myndigheterna har flera dimensioner.

Många kan vittna om att det gemensamma förhållningssätt hos myndigheter och kyrkan som beskrivs i bakgrundstexten nu är det förhärskande. Det hör till kulturarvet att det brukas, bruket är en avgörande del i arvet. Det synsättet leder till att förutsättningarna för användandet får stor betydelse och främjar den flexibilitet som församlingarna efterfrågar.

Så har det dock inte alltid varit. Fortfarande dominerar på vissa håll känslan av att det finns stora svårigheter att få tillstånd till sådana förändringar som en församling önskar. Dels kan det vara en konsekvens av att resultaten av de mer övergripande samtalen på nationell nivå inte slagit igenom lokalt. Dels ger den delegation som finns inom myndigheterna delvis väldigt olika resultat i olika delar av landet och därmed skillnader i erfarenheter mellan stift.

Utskottet konstaterar att det ofta är förändringar i interiören som står i fokus. När förändringar och underhåll gäller exteriören är det ofta svårare med alternativa lösningar och förknippat med stora kostnader. Frågor som mer och mer kommer att bli aktuella inom Svenska kyrkan är till exempel att behöva prioritera mellan kyrkor inom pastoratet respektive att prioritera kyrkor framför församlingshem.

Stiften har en viktig roll som samtalspart och rådgivare såväl till församlingarna som till de antikvariska myndigheterna på regional nivå.

Strukturutredningen, som för närvarande är ute på remiss, behandlar bland annat frågor om ansvar för kyrkorum och kyrkobyggnader och samspelet mellan stift och församlingar i de frågorna. Med anledning därav bör några nya initiativ i dessa frågor inte tas nu. Gudstjänstutskottet föreslår kyrkomötet att avslå motion 2011:46.

Uppsala den 29 september 2011

På Gudstjänstutskottets vägnar

Christina Eriksson, ordförande

Lena Bohman, sekreterare

Beslutande: Christina Eriksson, ordförande, Johan Blix, Maria Johansson Berg, Johan Åkesson, Nanna Tranströmer, Hans Ulfvebrand, Johan Lothigius, Astor Karlsson, Sonja Grunselius, Fredrik Nilsson, Ola Isacson, Margareta Viklund, Torbjörn Arvidsson, Christina Holmgren och Ylva Wahlström.

Övriga närvarande vid beslutstillfället: Anna-Karin Stråle Börjesson, Göran Karlsson, Eva Johansson, Marie Nielsén, Gunilla Lindén, Ingegerd Flock Andersson, Katarina Ramnerö Ödestad, Birgit Ahlström, Stig Eriksson, Torvald Johansson, Therese Engdahl, Gerd Gabrielsson och Bengt Inghammar.

Biskoparna Ragnar Persenius och Hans Stiglund har deltagit i utskottets överläggningar.